

۲۰۳۹۵۸۰

دستور زبان فارسی (۲)

www.ketab.ir

دکتر یوسف عالی عباس آباد

دکتر حسن انوری

سرشناسه	: انوری، حسن، ۱۳۱۲ -
عنوان و نام پدید آور	: دستور زبان فارسی ۲ (رشته زبان و ادبیات فارسی) / نویسندگان حسن انوری ، یوسف عالی عباس آباد؛ تهیه و تولید دفتر تدوین و تولید کتب و محتوای آموزشی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۶ ص.
فروست	: دانشگاه پیام نور؛ ۲۵۷۶. گروه زبان و ادبیات فارسی؛ ۱/۱۵۳.
شابک	: 978 - 964 - 14 - 0624 - 2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: فارسی -- دستور -- آموزش برنامه ای
موضوع	: Persian language -- Grammar -- Programmed instruction
شناسه افزوده	: عالی عباس آباد، یوسف، ۱۳۵۲ -
شناسه افزوده	: دانشگاه پیام نور. دفتر تدوین و تولید کتب و محتوای آموزشی
شناسه افزوده	: دانشگاه پیام نور
شناسه افزوده	: Payam Noor University
رده بندی کنگره	: PIR۶۶۳
رده بندی دیویی	: ۸۵۲۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۷۳۶۴۹۸

دانشگاه پیام نور

چاپ : اول

شمارگان : ۵۰۰

قیمت : (ریال) ۴۱۰,۰۰۰

دستور زبان فارسی (۲)

مولفان: دکتر حسن انوری - دکتر یوسف عالی عباس آباد

ویراستار علمی: سیدجواد سمائی

تهیه و تولید: مرکز انتشارات دانشگاه پیام نور

شابک: ۲ - ۰۶۲۴ - ۱۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0624 - 2

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید، کپی یا خلاصه برداری، نشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و ... این اثر یا بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و... بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مولفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می گیرند.)

آدرس فروشگاه مرکزی چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور: تهران، خیابان شهید رجایی،

نرسیده به تقاطع آزادگان، جنب ورزشگاه یادآوران. تلفن: ۵۵۵۰۲۱۰۴ - ۵۵۰۹۸۳۸

سایت فروش اینترنتی: <http://digibook.pnu.ac.ir>

فهرست مطالب

پانزده	مقدمه
یازده	پیشگفتار
۱	فصل اول: زبان فارسی و نظریه‌های زبان‌شناسی
۱	هدف کلی
۱	هدف‌های یادگیری
۲	۱-۱ دستور زبان و ارتباط آن با زبان‌شناسی
۵	۲-۱ دستور زبان و نظریه‌های زبان‌شناسی
۸	۳-۱ نظریه ساخت‌گرایی (scale and category)
۸	۴-۱ نظریه استاندارد (standard theory)؛ نظریه گشتاری - زایشی
۹	۱-۴-۱ خواص دستور زایشی
۹	۲-۴-۱ قواعد سازه‌ای
۱۱	۳-۴-۱ مشکل نظریه استاندارد یا گشتاری - زایشی
	۵-۱ نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی (Antecedent government. Binding theory) و نظریه
۱۲	کمینه‌گرا یا کمینگی (Minimalist theory)
۱۳	۶-۱ نظریه دستور وابستگی
۱۸	۱-۶-۱ ظرفیت نحوی
۱۸	۲-۶-۱ متمم‌ها و غیر متمم‌ها
۱۹	۳-۶-۱ جابه‌جاپذیری متمم‌ها
۲۰	۴-۶-۱ تجزیه جمله در دستور وابستگی
۲۱	۵-۶-۱ ساخت‌های بنیادین جمله
۲۳	۷-۱ نظریه دستوری نقش‌گرا، دستور نقش و ارجاع (role and reference grammar)
۲۳	۱-۷-۱ ساخت نحوی
۲۶	۲-۷-۱ ساخت معنایی
۲۸	۳-۷-۱ ساخت اطلاعی
۲۹	۸-۱ نظریه‌های ساختاری؛ گشتاری

۳۰	خلاصه فصل اول
۳۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول
۳۵	فصل دوم: تفاوت‌های عمده دستور سنتی با دستورهای زبان‌شناختی
۳۵	هدف کلی
۳۵	هدف‌های یادگیری
۳۶	۱-۲ معایب کلی دستور سنتی
۳۶	۱-۱-۲ نداشتن نظریه روشن و آگاهانه
۳۶	۲-۱-۲ تجویزی بودن، نه توصیفی
۳۶	۳-۱-۲ مخلوط کردن گونه‌های زبان
۳۷	۴-۱-۲ تحمیل مقولات زبان‌های بیگانه بر زبان فارسی
۳۷	۵-۱-۲ آمیختن صورت و معنا
۳۸	۶-۱-۲ زمان دستوری و زمان غیردستوری
۴۰	۷-۱-۲ آمیختن دستور تاریخی (درزمانی) (Linguistique synchronique)
۴۳	۲-۲ تجویزی (prescriptive) - توصیفی (descriptive)
۴۶	۳-۲ همزمانی (synchronic) - درزمانی (diachronic)
۴۸	۱-۳-۲ همزمانی و درزمانی در زبان فارسی
۵۴	خلاصه فصل دوم
۵۵	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۵۷	فصل سوم: نظریه‌های مختلف نحوی (ساخت‌گرایی، گشتاری - زایشی، نقش‌گرایی)
۵۷	هدف کلی
۵۷	هدف‌های یادگیری
۵۸	۱-۳ نظریه‌های مختلف نحوی
۵۸	۲-۳ روش سنتی
۵۸	۳-۳ روش زبان‌شناسی ساخت‌گرایی (Structuralist)
۶۱	۴-۳ مفاهیم بنیادی در زبان‌شناسی ساخت‌گرا
۶۱	۱-۴-۳ تجزیه دوگانه
۶۲	۵-۳ تکواژ
۶۴	۶-۳ روش تحلیل در تجزیه دوگانه
۶۹	۷-۳ واج
۶۹	۸-۳ همخوان
۷۰	۹-۳ واکه
۷۰	۱۰-۳ واکه مرکب
۷۱	۱۱-۳ هجا
۷۱	۱۲-۳ واژه
۷۱	۱-۱۱-۳ تفاوت واژه و تکواژ
۷۲	۱۲-۳ گروه (phrase انگلیسی)

۷۲	۱۳-۳ تکیه (stress) و درنگ (juncture) گروه
۷۳	۱۴-۳ جمله
۷۳	۱۵-۳ مقولات ساخت گرای
۷۴	۱-۱۵-۳ واحد (Unit)
۷۵	۲-۱۵-۳ ساختمان (Structure)
۷۵	۳-۱۵-۳ طبقه (Class)
۷۶	۴-۱۵-۳ دستگاه (System)
۷۸	۱۶-۳ سازه‌های پیاپی
۷۹	۱-۱۶-۳ نارسایی تجزیه سازه‌ای
۸۱	۱۷-۳ دستور گشتاری
۸۲	۱-۱۷-۳ قواعد گشتار
۸۲	۲-۱۷-۳ ژرف ساخت و روساخت
۸۳	۳-۱۷-۳ ژرف ساخت و گشتارها
۸۴	۴-۱۷-۳ گونه‌های گشتار
۸۶	۱۸-۳ ضعف دستور ساختاری (ساخت گرای) از دیدگاه دستور گشتاری
۸۷	۱۹-۳ شکل دستور زایشی
۹۶	۲۰-۳ ویژگی زایشی زبان
۹۷	۲۱-۳ دستور نقش گرا/ دستور نقش و راجع (Role and Reference Grammar – RRG)،
۹۸	خلاصه فصل سوم
۹۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۱۰۳	فصل چهارم: حرف ربط - حرف ربط تأویلی؛ جمله مرکب
۱۰۳	هدف کلی
۱۰۳	هدف‌های یادگیری
۱۰۳	۱-۴ کلیات
۱۰۵	۲-۴ حروف ربط و گروه‌های ربطی
۱۰۷	۱-۲-۴ اقسام حرف ربط
۱۰۸	۲-۲-۴ حروف ربط و گروه‌های ربطی همپایگی
۱۰۸	۳-۲-۴ حروف ربط و گروه‌های ربطی وابستگی یا پیروی
۱۰۹	۴-۲-۴ جدول اقسام حروف ربط و گروه‌های ربطی
۱۱۰	۳-۴ جمله‌های مرکب پیوسته یا همسانی و فراکردهای همسان
۱۱۰	۱-۳-۴ جمله مرکب پیوسته تأکیدی
۱۱۰	۲-۳-۴ جمله مرکب پیوسته تفسیری
۱۱۱	۳-۳-۴ جمله مرکب پیوسته بدلی
۱۱۱	۴-۴ حروف ربط و گروه‌های ربطی همپایگی
۱۱۲	۱-۴-۴ جمله‌های مرکب همپایگی و فراکردهای همپایه
۱۱۲	۲-۴-۴ حروف ربط و گروه‌های ربطی همسانی و جمله‌های مرکب پیوسته

۱۱۳	۴-۵ حروف ربط و گروه‌های ربطی وابستگی
۱۱۴	۴-۵-۱ حروف ربطی که فراکرد اسمی می‌سازند
۱۱۷	۴-۵-۲ حروف ربطی که فراکرد وصفی می‌سازند
۱۱۸	۴-۵-۳ فراکرد معترضه
۱۱۸	۴-۵-۴ حروف ربط و گروه‌های ربطی‌ای که فراکرد قیدی می‌سازند
۱۱۸	۴-۶ اقسام جمله‌های مرکب وابستگی
۱۱۹	۴-۷ تقسیم‌بندی دیگر از فراکردهای پیرو
۱۲۰	۴-۸ پیروهای صوت‌پرداز
۱۲۱	۴-۹ پیروهای توضیحی یا اسم‌پرداز یا صلّه
۱۲۱	۴-۱۰ پیرو توضیحی و «ی» موصول
۱۲۲	۴-۱۱ رابطه فراکردها با هم
۱۲۲	۴-۱۱-۱ رابطه فراکردهای ناهمپایه با هم
۱۲۴	۴-۱۲ جایگاه فراکرد پیرو
۱۲۴	۴-۱۲-۱ پیروهای پیشین
۱۲۴	۴-۱۲-۲ پیروهای پسین
۱۲۵	۴-۱۲-۳ پیروهای میانی
۱۲۶	۴-۱۳ حروف ربط و گروه ربطی در جمله
۱۲۶	۴-۱۳-۱ حروف ربط و گروه‌های ربطی همپایگی در جمله
۱۲۷	۴-۱۳-۲ حروف ربط و گروه‌های ربطی وابستگی (پیروی) در جمله
۱۲۸	۴-۱۴ ساختمان حروف ربط و گروه‌های ربطی
۱۲۸	۴-۱۵ ساختمان گروه‌های ربطی و حروف ربط مرکب
۱۳۱	۴-۱۶ ساختمان گروه‌های ربطی گسسته ربطی
۱۳۲	۴-۱۷ حروف ربط و تأویل
۱۳۲	۴-۱۷-۱ حروف ربط تأویل به مصدر
۱۳۳	۴-۱۷-۲ حروف ربط تأویل به صفت
۱۳۴	۴-۱۸ حروف ربط از نظر ساختمان
۱۳۴	۴-۱۸-۱ کاربرد و معنی حروف ربط ساده
۱۳۶	خلاصه فصل چهارم
۱۳۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم
۱۳۹	فصل پنجم: دستور زبان فارسی تلفیقی از نقش‌گرایی و نظریه گشتاری - زایشی
۱۳۹	هدف کلی
۱۳۹	هدف‌های یادگیری
۱۴۰	۵-۱ مقوله دستوری
۱۴۰	۵-۲ تعریف جمله، جمله‌های مستقل و جمله‌های مرکب
۱۴۱	۵-۳ جمله عادی، جمله فشرده، جمله گسترده
۱۴۱	۵-۳-۱ راه‌های گسترش جمله

۱۴۲	۴-۵ همپایگی کلمات و گروه‌ها
۱۴۳	۱-۴-۵ همپایگی چنداسم تنها (فقط با کمک «و»)
۱۴۳	۲-۴-۵ همپایگی چندصفت (با «و» و «ولی»)
۱۴۴	۳-۴-۵ همپایگی بدل (تنها با «و»)
۱۴۴	۴-۴-۵ همپایگی مضاف‌الیه (تنها با «و»)
۱۴۵	۵-۴-۵ همپایگی مسند (با «و» و «ولی»)
۱۴۵	۶-۴-۵ همپایگی قید فعل
۱۴۵	۷-۴-۵ همپایگی تمیز (مسند مفعول)
۱۴۵	۸-۴-۵ همپایگی فعل
۱۴۶	۵-۵ جمله بی فعل
۱۴۶	۶-۵ اقسام جمله از نظر مفهوم
۱۴۶	۱-۶-۵ جمله خبری
۱۴۷	۲-۶-۵ جمله انشایی
۱۴۸	۷-۵ جمله کامل و جمله ناقص
۱۴۸	۸-۵ جمله مثبت و جمله منفی
۱۴۹	۹-۵ جمله معترضه
۱۴۹	۱۰-۵ انواع جمله از نظر ساختمان
۱۵۰	۱-۱۰-۵ اقسام جمله‌های مرکب
۱۵۱	۱۱-۵ جمله ناقص
۱۵۵	۱۲-۵ نقش پیرو پایه‌هایی که فعل آن‌ها، فعل مرکب، گنجانده است.
۱۵۶	۱۳-۵ جمله‌های مرکب پیرو موصولی
۱۶۰	۱-۱۳-۵ نقش پیرو موصولی
۱۶۱	۲-۱۳-۵ ابهام در یافتن هسته پیرو موصولی
۱۶۲	۱۴-۵ «این» و «آن» و امثال آن در فراکرد پایه
۱۶۲	۱-۱۴-۵ پیروهایی که جانشین «این» و «آن» و «همین» و «همان» می‌شوند.
۱۶۲	۲-۱۴-۵ پیروهایی که به هسته «این» و «آن» و امثال آن تبدیل می‌شوند.
۱۶۲	۳-۱۴-۵ پیروهایی که هسته آن‌ها صفت مبهم دارد.
۱۶۳	۱۵-۵ جمله‌های مرکب گروهی (چندجمله‌ای)
۱۶۳	۱-۱۵-۵ برگردان چندجمله‌ای مرکب به یک‌جمله‌ای
۱۶۶	۱۶-۵ حذف
۱۶۶	۱-۱۶-۵ حذف به قرینه لفظی
۱۶۷	۲-۱۶-۵ موارد مهم حذف به قرینه لفظی
۱۷۳	۳-۱۶-۵ حذف به قرینه معنایی
۱۷۴	۴-۱۶-۵ حذف به قرینه لفظی و معنایی
۱۷۵	۵-۱۶-۵ حذف و ابهام
۱۷۵	۱۷-۵ جمله‌های مرکب گروهی (چندجمله‌ای)

مقدمه

دستور زبان ۲، تلاشی برای توصیف مقولهٔ دستوری زبان فارسی و دانش زبانی است. چامسکی درخصوص دانش زبانی می‌نویسد: «مجموعه‌ای است از قواعد زبانی شامل قواعد نحوی، قواعد واژگانی، قواعد واجی و قواعد دستوری که در ذهن اهل زبان نقش بسته است.» وی از دانش زبانی به عنوان «زبان درونی (Internal Language)» نیز یاد کرده است (Chomsky, 1988, p. 3).

تمام زبان‌های دنیا دوره‌های تحول گوناگونی را دیده‌اند. برخی از آن‌ها گونه‌هایی از همان تحولات هستند و اکنون در آن مرحله به سر می‌برند که دارای ویژگی‌های خاصی است. مثل زبان فارسی، که دو گونه تحول را از دوران باستان، میانه به خود دیده و اکنون فارسی دری رایج است. با بررسی کتاب‌های دستور زبان، زبان‌شناسی و جامعه‌شناسی، فرهنگ‌های شفاهی و محاوره‌ای یا عامیانه، نیز زبان مخفی، مشاهده می‌شود که همین فارسی دری نیز تحولات و انشعابات گوناگونی داشته و دارد که برخی از آن‌ها به‌طور کامل به یک‌سو نهاده شده‌اند و برخی یا در زبان رسمی و نوشتاری کاربرد دارند و یا فقط در زبان عامیانه و فرهنگ شفاهی مردم آموشد دارند؛ ولی برخی از زبان‌های دیگر، سرنوشت زبان فارسی را نداشته‌اند و راه خود را رفته‌اند و اینکه دنبالهٔ تحولات خاص گذشته بوده‌اند یا نه باید به مآخذ و منابع آن زبان مراجعه کرد. بحث ما دربارهٔ زبان فارسی است. چیزی که زبان معیار و گونهٔ درست نوشتاری و گفتاری زبان را تعیین می‌کند، البته فقط به‌عدهٔ دستور زبان نیست؛ اما دانشی کارآمد است که تمام کوشش آن در تبیین گونهٔ درست زبان است.